

Не търсим ли всичките ние отговор

Интервю с Цветанка Еленкова, преводач на сборника със стихове на Реймънд Карвър „Късмет“

Защо избрахте първата книга след собствените ви да е сборник със стихове на Реймънд Карвър?

Така се получи. Макар че знаем, че всяко нещо, което така се получава, трябва да се получи така. Преводът на Карвър ми отне 4 години с почивките и осмислянето на нещата. Буквално до последния момент съм нанасяла поправки. После предложих ръкописа на едно-две издателства, но минаха две години и по типично български начин няха дори отговор относно развитието на нещата, след първоначалния утвърдителен и ентусиазиран. Така че бих казала в известен смисъл направихме издателството, за да издадем Карвър. Просто един ден си казахме, че ни писна да бъдем в ролята на просещи към малки или по-големи издателства и то за открито стойностни неща, когато всеки те гледа в ръцете не какво, а колко ще му дадеш, и решихме да направим нашето издателство. После кандидатствахме с Карвър в Министерство на културата за субсидия, но бяхме отрязани. И шокирани! Като се има предвид, че едни от най-богатите издателства, горките, бяха субсидирани с по 2-3 книги на неизвестни автори, или поне не от ранга на Карвър. Може би поговорката „парите при пари отиват“ наистина важи. Кое то говори много тъжно за процесите в литературата и в света въобще. Но както казах това се отрази доста добре върху старта на издателството ни. От една страна, да поставиш начало на издателска дейност с автор като Карвър е повече от добре, от друга – трите първи книги, които издадохме се получиха твърде различни жанрово, което също е желателно. Книгата на Джонатан ДНК на английския език е едно изследване върху философията на английския език, по-скоро – теологията, защото през цялото време търси връзката между Бог-Слово и словото, но не като изповед, а като код вътре в самия език. Една книга, която би преобърнала представите на всеки, който се интересува от английски език, който го изучава и преподава и иска да види нещо повече от простата

абсолютно непретенциозни стихотворения. Няма непретенциозни стихотворения. Самото писане на поезия е вече претенция. Показване. Екзхибиционизъм. Иначе бихме си останали на ниво ученически дневник. Относно превеждането – превежда се освен със знание на езиките, с дух. Преводът е като вълна. Трябва да я хванеш. Понякога е мъчително, особено когато паднеш или те повлече, но чакаш следващата. Не се предаваш. Без дух няма нито превод, нито писане, просто няма добри превод и писане. Въпросът не е в следването на буквата, можеш дори абсолютно да излезеш от тях, но ако чувстваш гравитацията на автора, пак ще стигнеш до него. В сп. *Нешънъл Джогеографик* беше публикувана съвсем наскоро карта на видимата засега Вселена от 1.5 милиона галактики. Всички те се държат от невидими нишки, наречени мостове, благодарение на гравитацията, без нея Вселената би се разпаднала. Ако Вселената е изградена върху такъв модел, колко повече една микро Вселена като литературата! Питаш ме за емпатията, винаги има емпатия, дори да не го съзнаваме. Цялата поезия на Карвър е изградена върху емпатия – тези на пръв поглед невидими мостове между нещата.

Чела ли си разкази на Карвър? Не са ли някои от стихотворенията му разкази, само че написани в недовършени редове?

Стихотворенията му са направо разкази, вземи например *Лимонада* – моето любимо или *Виновната змиорка*, или *Билото Уейнас*, това го прави Карвър, различен от всичко, което сме чели. Единствен. Осмислянето, че този свят

Цветанка Еленкова, Джонатан Дън и синът им Габриел пред един от многото пустеещи български манастири

само те останаха, защото вече от превод не може да се живее. Толкова е подценена тази благородна професия, и отговорна. Работиш със слово, а словото е свято нещо. Е, не исках да цитирам съпруга ми, но накрая ти ме накара. По този повод, във връзка с правата на Карвър влязохме в кореспонденция със съпругата му, поетесата Тес Галахър, разменяйки мисли – без автор нямамо преводач писа ни тя, а пък ние – без преводач няма автор. Това ми звучи малко нещо като кое е първото – яйцето или кокошката. Истината е, че всички сме преводачи, и авторите са преводачи, и колкото по-добри са като

математика в него. Моята книга пък *Времето и връзката*, която е нещо средно между пътепис и есе за Балканите, търси пресечната точка между тях не в полуса, а в знака, в пътя. В кръга и кръста като символи на пътя отвъд и пътя на земята. Така че в известен смисъл тя също е един теологически поглед върху пътуването и преживяването както кръга на часовника и правата на стрелките му, една книга за времето, което всъщност е безвременно. И накрая Карвър, който за нас е, и се надяваме читателите да го усетят от подбора на стихотворенията, не онзи скандален, провокиращ автор, не това сме търсили, но дълбокия Карвър с целия му труден живот и абсурден и нецензурен, който всъщност крие едно твърде християнско послание, с отрицанието на фалша, насието, грубостта, пороците, и утвърждаване на истинските неща – да обичаш и да бъдеш обичан, мотото на неговия *Късен фрагмент*, с едно безкрайно разбиране към всичко. Не знам дали има по-християнски закон от този да разбираш, не да осъждаш, което прави той. Стигайки до голямата поезия. Голямата поезия е всъщност едно дълбоко разбиране.

Карвър е много различен като поетична нагласа от самата теб. Как би описала процеса на превеждане? Търсила ли си критически текстове? Имало ли е моменти на емпатия?

Не знам дали Карвър е толкова различен като поетична нагласа от мен или от някой друг поет. Не търсим ли всичките ние отговор на въпроса защо, не се ли занимаваме с едни и същи теми, и целия свят, откакто съществува. В момента с Джонатан правим една международна антология от поети, в която има автори от всички континенти - всеки изпраща своето емблематично стихотворение и емблематичното стихотворение от негов любим поет, вървейки успоредно едно до друго. Ами трябва да ти кажа, че на фона на безкрайно различните стилово и географски поети, нещата, които ги вдъхват и във времето като почнем от Уилям Блейк и свършим до Юрий Андрухович, съвсем не са различни, различен е само изказът. Всеки търси Бог по своему, или за да не гразним читателя с прекалена теология, всеки търси да не е сам, дори когато е с някого. Дори монасите, при които усамотението е издигнато в култ, го практикуват, именно, за да не са сами. Смисълът на поезията, струва ми се, е в това отваряне на очите към и на другия. Дори в на пръв поглед

се състои от едно непрекъснато преливане на формите една в друга, отражение на формите, където другата отразява предишната или е нейно подобие, в такъв смисъл формата въобще губи значението си, така че той напуска затвора ѝ. Няма значение разказ, стихотворение, превод, есе, всичко е едно и също, както е казал Хераклит и толкова различно едновременно. Карвър излиза от формата, за да наблегне отново върху нея. Например някои редове в неговите стихотворения са прекъснати на места, в които направо не можеш да намериш логика, това няма нищо общо с модернизма, просто за да им даде форма, или за да наблегне върху формата отново. Наскоро се беше развихрил някакъв скандал по повод публикуваната статия за редактирания Карвър в сп. „Факел”. Купих си го специално, за да прочета това. И особено след като в една от книжарниците, където оставях книги, се натъкнах случайно на някакъв луд фен на автора, който ми сподели колко бил разочарован след като прочел за тези неща. Каква върховна глупост! Дори да е така, не редакторът е написал книгите му, нали? Ами да беше станал той Карвър. Ама не е. Е, и времето и вековете съкращават гръцките статуи и ги намираме без ръка или нос или някаква част липсваща, но не времето ги е сътворило, нали? Е, и Салиери е казал за Моцарт, тази реплика, с която го помним от великия филм на Форман – твърде много ноти!, ама не е станал Моцарт, така че коментарите са излишни. Защо не вземем да се съсредоточим върху положителни неща, а в търсенето на скандал дълбаем в чернилката на този свят и сме свикнали по подобие на медии да показваме само нея. Това е на което ни учи Карвър – че независимо от трудностите, в този живот има толкова красота, и тя е, върху която трябва да се съсредоточим.

Имало ли е ситуация, в която със съпруга ти Джонатан Дън сте спорили за смисъла на някое Карвърово стихотворение?

Не. Когато нещо не ми е било ясно от гледна точка на езика, съм го питала естествено. Но той винаги казва, че без и с него ще намеря сама смисъла. Ако се оставя да бъде водена. Джонатан, който е професионален преводач от четири езика и работи за най-големите английски и американски издателства като *Рандом хауз* и *Овърлуук прес* винаги е казвал, че водещото при превода е духът, че можеш да откриеш съответната дума, дори без да знаеш езика. Зависи каква степен на духовност си достигнал. Да не забравяме, че с превод през вековете, а и до днес са се занимавали най-много и предимно монасите. Май че

преводачи, толкова по-големи автори са. Едно стихотворение – „Шрапнелът” – е посветено на Харуки Мураками, преводачът на разказите на Карвър на японски. В него действието се развива на два плана – двамата стоят и разговарят за това дали разказите ще имат успех в Япония (търговски успех, тираж), но това подсеца Карвър за една случка от юношеските му години. Дали ще го разберат българските издатели? Да, при Карвър има и много символика. Издателите наистина са като удар с топка пресован сняг или могат да бъдат. Не знам дали само българските. Но българските... направо не ми се отваря тази тема. И веднага всичко опира до въпроса за унижението, както пише Карвър. Не знам дали има по-унижаван от българския автор. Не стига, че пишеш на един „малък” език и това предполага в повечето случаи едно капсуловане, но трябва да търпиш и презрителните забележки по медии и от издатели как български автори почти не се продавали. И книжарите да не забравяме. Ние сме сигурно най-просещото съсловие след това по улиците. Малките издателства до едно чакат да им платиш, за да те издадат, става дума за добри автори, а големите, ако имаш шанса да те харесат и да те издадат, не е сигурно, и в повечето случаи, няма да те разпространят и няма да си направят никакви усилия да вдигнат малко шум около книгата ти. Вечното оправдание – не се продават българските книги. Глупости. Последната ми книга с есета беше приета и то в значително количество от най-големите вериги книжарници, Карвър е навсякъде, а предишните, които издадох с утвърдени издателства, и те ги финансираха, никъде не могат да се намерят. Просто защото никъде не са дадени. Сигурна съм, че и с авторите около чиито имена се шуми повече, има проблеми. Аз лично съм говорила с колеги и не съм чула от никого досега, че е доволен. Всичко е мизерия и унижение. И - танто за кукуригу, както се казва. А това не говори добре за родната литература. Докато издаването почива само върху основата на парите, а не на вярата, нещата няма да се оправят. Трябва да повярваш в един автор, да му подгедеш ръка, да направиш автор от него, и не само в един. България има толкова талантиви писатели. Нека не звучи нескромно, но наскоро моят съпруг, който тепърва започва да открива българската литература, предложи няколко стихотворения от Яна

на стр. 10

Литературен вестник 2-8.04.2008

Интервю с Цветанка Еленкова...

от стр. 9

Букова и от мен за американския алманах *Золанд* заедно с двама утвърдени испански поети, и те предпочетоха българските неща, отвърщайки с писмо, в което ги нарекоха – невероятни работи! Миналата година пък за сръбското списание *Поля* съставих една антология на съвременната българска поезия, която взриви литературната преса там. Бяха възхитени от публикуваните неща, сърбите, които не са много щедри на комплименти към нас. Има глад и интерес за българска литература в чужбина, защото сме нещо различно и непознато, но тук се поценяваме и унижаваме...

В интернет попаднах на дискусия за смисъла на стихотворението „Страх“. Едни твърдяха, че това е текст, написан от човек в депресия и че това е за депресията. Други го намираха вдъхновяващо – карало ги да си вършат работата. Ти как го четеш?

Като стихотворение на човек, който изпитва страх. Всички изпитваме страхове, стига с това безсмислено ровичкане. Карвър специално е от хората, които пишат каквото чувстват и преживяват. Най-хубавите неща са простичките. Затова Карвър е велик! Затова и другата ми книга, която преведох преди години *Слова за Шива* – четирима индийски светци, които изразяват любовта си към Бог Шива, чрез заобикалящия ги свят, се хареса толкова... Аман от този европейски екзистенциализъм! И бъркане в раните! Това, че сме християни не значи, че трябва да си бъркаме в раните постоянно. В този смисъл източната поезия, с нейната простота и елиптичност, философия без философстване, много повече ми допада.

Цветанка Еленкова и Джонатан Дън

както такива като Испанското министерство на културата, или Гръцкото, които финансово да подпомагат издаването на тяхната литература. Няма и достатъчно познание за тези литератури, за съвременните им тенденции. А съществуват прекрасни английски автори днес, и американски. Това е следващият ни проект. Запознаването на българския читател с тези литератури.

Проявяват ли интерес към вашите проекти и в частност към Карвър от т.нар. лайфстайл списания?

Никои списания не проявяват интерес, ако ти не проявиш интерес към тях. Тогава, да. За нас досега са излизали неща в *Дневник*, сега очакваме в *Сега*, в *Култура*, в *Словото днес*, ето тук при теб... дай Боже и други. Хора като теб, Бойко

като просещ. С чувството, че те имат интерес от теб, а не само ти от тях. Мисля, че и сред тях стойностните хора, които са в течение на нещата, го разбират. Които наистина обичат литературата, а не са се превърнали единствено в машини за печелене. Разбира се, не изключвам второто като необходимост на съществуването, но ми се струва, че оценката на нещата е по-важна, не оценката само от гледна точка на парите. Понеже няма къде другаде да отбележа – много актуален въпрос са и печатарите. Първите, с които работихме бяха *Булвест принт* печатница *Вулкан*, страшно сме недоволни. Не само издадоха некачествено книгите, но и не направиха нищо, за да ни компенсират. Книгата на Карвър обаче при *Симолони* е едно бижу! И ненадминатото оформление на Яна Левиева – така е усетила

Апропо, кое е любимото ти стихотворение?
От Карвър - *Лимонада*. Заради това, че е разказ по форма, а пък само една дума го прави стихотворение. Иначе обичам Кавафис, Къмингс и някои други автори с К. Бях потресена и от едно стихотворение на Зигфрид Сасун – толкова високо духовно, че почти ненаписано. Или като написано на нечовешки език. Като разговор с ангели!

А това, с което най-много се озори?

Виновната змиорка. Специално пасажа, където говори за героя, завладян от жестока природа. Понеже думата, която използва на английски, предполага по-скоро смисъла на българската дума нрав, но за мен природа бе по-подходящо, защото обхваща и буквалния и преносния смисъл на нещата, и неговата природа и тази на змията, която го е задавила. Змията е много емблематичен образ за поезията на Карвър.

Имаше ли цензура, която все пак спести на читателите на „Късмет“?

В подбора на Джонатан не мисля, че сме търсили това. Вече казах, че за нас бе важно да покажем един Карвър, който не е интересен заради близкостта му с поети като Буковски, Ферлингети, Гинзбург. Карвър е нещо друго. А и няма близкост с тях.

Издаването на „Късмет“ ми напомни за „Присмехулно, пожелай ми късмет“ на Чарлс Буковски – също американска поезия, разчитаща на семплия, състен разказ, и също издание на преводачите си. Американска поезия у нас обаче излиза рядко. Как си го обясняваш?

Няма кой да я субсидира и понеже английският е световен език и всеки смята, че отбира малко или много, не е геройство да се захванеш с превод от него, особено на поезия. Сега са на мода малките езици, нестандартните, предполагам, че това е една от причините. Няма и съответни организации от английска и американска страна,

Ламбовски, Оля Стоянова, Марин Йодаков, Силвия Чолева наистина се интересуват от процесите в българската литература, колко е хубаво, че има такива хора в медиите! И са подали ръка на много стойностни неща и книги. Литературните сайтове също, благодаря, че ги има. Литернет, Словеса...

Все ми се струва, че още името на вашето издателство е някакъв знак за желанието ви да бъдете нещо като „Сити Лайтс“ на Фърлингети – издателство за поезия и есеистика.

Нашето издателство е издателство за издаване на качествена литература, без да правим разлика между жанровете. На английски и на български. Почваме с наши проекти, както е видно, просто защото бяхме готови с тях и си заслужават, но сме отворени към всякакви смислени неща. С Хюсеин Мевсим обмисляме една антология, доста нестандартна, но засега няма да го казвам, на турската поезия. Също така книга на Никос Карузос, един великолепен гръцки поет, на който в момента правя подбор. От най-големите имена, класик, но непознат в България все още.

Година след старта усещате ли вече загуба на оптимизъм. Вярвате ли още, че едно издателство, замислено като малко и специализирано за поезия, ще оцелее дълго?

Да, смисълът ни не е да печелим, нека не се залъгваме, че това е почти невъзможно, освен ако някой благодетел не налее хиляди в джоба ни, но няма да се откажем да даваме път на стойностни и красиви неща. Кое то както знаеш за древните гръци е било едно. Ами в тази страна трябва да има хора, които работят и с тази цел... И не сме единствените, слава Богу.

Срещнахте ли приятелски отклик от страна на книжарите? (Ще публикувам какво и да напишеш.) Да, естествено. Всички проявиха интерес към книгите ни. Особено в *Български книжици* и в *Интеркнига* бяха изключително любезни, както и в *Нисим*. *Хеликон* и *Пингвините* закупиха доста добро количество. Благодарна съм. И това е практика, която трябва да се избегне – трябва да се отива при книгоразпространителите с достойнство, а не

Карвър, че бих казала книгата е нива на английското ѝ издание.

С какви средства публикувахте книгите досега?

Моята беше финансирана от кипърска фондация, тъй като повечето от есетата вътре са за Гърция, 5 от общо 9, останалите ги финансирахме ние самите. И това е друго нещо, което ме озорчава. Гърците например милеят за всичко, което е гръцко. Същата фондация дава милиони левове за реставрация на византийските църкви със стенописи на територията на България, а нашите, зографисани от Пимен Зографски, каквито не съм виждала никъде, повтарям никъде на Балканите - такава уникалност от следване на канона в съчетание с наивизъм, дори модернизъм, бих казала, и богатство на изображението, и символизъм и фолклор в едно, пустеят. Сеславски манастир, който е направо бисер на културното ни наследство, се руши. Какво прави Министерство на културата по въпроса или каквито и да са богати хора, имащи фондации в България? Такъв нихилизъм като в нашата страна не съм срещала на друго място, и все това оправдаване с липса на средства. Средства се намират, ако има воля. А ако не ги намериш, значи не си си свършил добре работата.

Какви ще са следващите ви издателски проекти?

Вече споменах за гръцкия класик Никос Карузос, Антология на турската поезия, но не стандартна, английските автори Дон Патерсън, Джон Бърнсайд, Алис Осуалд, Паскал Петит, Робин Робъртсън – първото представяне на съвременната английска литература у нас. Антология на българската поезия на английски в превод на Джонатан, Антология със стихотворения на галисийския автор Мануел Ривас на английски. Не е малко като начало, смятам.

Ще разчитате ли и на други преводачи занапред?

Да, разбира се. Преводачите са най-важни. Без тях няма книги.

Интервюто взе ЙОРДАН ЕФТИМОВ